

ANTONI MARTÍNEZ REVERT

T
RÍPTIC POÈTIC
BORGIA

Premi Ibn Hazm de poesia 2000
Ajuntament de Xàtiva

Bromera Poesia

PARAULA PRÈVIA

La família Borja va viure un dels moments més decisius de la nostra història perquè la Corona d'Aragó en el segle XIV i primera meitat del XV vivia el seu moment d'esplendor i puixança econòmica, s'expandia per la Mediterrània i excel·lia entre els regnes d'Espanya.

Des del naixement, l'últim dia de l'any 1378, d'Alfons de Borja, fins a la mort, l'any 1519, de Lucrècia Borja, la família manté un clar protagonisme en molts afers decisius en la història de l'Església, la qual cosa, en aquests anys, vol dir en la història d'Europa i del món.

Alfons de Borja, que va ser papa amb el nom de Calixt III; el seu nebot Roderic de Borja, que també va ser papa amb el nom d'Alexandre VI; i els fills d'aquest, Cèsar i Lucrècia; són els personatges més importants de la nissaga Borja, dita Borgia en arrelar a Itàlia, i ho són per la seua intervenció decisiva en els afers d'estat, polítics, bèl·lics, econòmics i culturals de l'humanisme italià.

Aquest llibre arreplega els documents poètics apareguts a l'arxiu secret del Vaticà, en els lligalls corresponents a la família Borja. La majoria sense massa o amb nul·l interès històric, però amb una gran càrrega afectiva, per tal com pertanyen tots a l'àmbit íntim i personal de les relacions, dels sentiments, més o menys exacerbatos, que visqueren a cor què vols.

Dietaris, correspondència, anònims (pasquins), informes interceptats, poemes... tot el que pressuposa una actitud lírica

ha estat inclòs; no per justificar res, perquè amb una mínima perspectiva històrica tot s'explica, sinó per donar una altra visió d'uns esdeveniments, que en la seua essència continuen tenint vigència, encara que no amb la mateixa consideració ètica. Per exemple: el terror d'estat abans estava ben vist i ara té mala premsa; la moral fa no res anava a cavall i d'un temps ençà torna a prendre's llibertats renaixentistes; la violència, brutal llavors i ara, l'ànsia de poder, la traïció, ara dita transfuguisme, la compra-venda de càrrecs —simonia—, el favoritisme —nepotisme—, continuen dinamitzant la vida política en l'actualitat com en els anys gloriosos, quan el bou dels Borja senyorejava el castell de Sant'Angelo.

Alguns poemes tracten dels amors d'Alexandre VI o de les seues preocupacions; d'altres tracten de les relacions amoroses de Lucrecia al llarg de la seua vida i especialment de les platòniques, que va mantenir els darrers anys, sent duquessa de Ferrara; uns altres, els menys, pertanyen a Cèsar; i els altres, finalment, són de personatges, coneguts o no, que tingueren una relació directa amb ells, com Girolamo Savonarola, Niccolò Macchiavelli, Pietro Bembo, Ercole Sttrozi, Francesco Gonzaga...

JUSTIFICACIÓ¹

Sent un infant, res no m'embadalia més que la música i el ball i, més tard, a València, en els anys de la meua primera joventut, vaig fruit de la seua alegre i moguda vida nocturna; no faltava la meua presència en els animats cenacles artístics i literaris on s'aplegaven el bo i millor de la cultura valenciana. Hi destacava Ausiàs March, que freqüentava llavors la meua germana Teclera —jo podria recitar de memòria molts dels seus extraordinaris versos. Sempre he donat proves de la meua inclinació a la música, tan necessària als oficis i a l'exaltació de Déu. Homes savis i singulars, com Bravante, Leonardo da Vinci, Pinturicchio o Miquelangelo, que fa ben poc ens ha emocionat fins a les llàgrimes amb la seua *Pietà*, han estat, o estan, sota la nostra protecció.

El dret civil i canònic ha estat la disciplina predilecta de la nostra família, mentre tanta novetat en la música i les lletres, en la pintura i en l'arquitectura ens envaeixen, el dret romà esdevé etern en els seus principis i en la seua necessitat. No sóc enemic de novetats, però cada cosa vol el seu lloc i el seu temps, encara que la política no té per què estar renyida amb l'esplai i la diversió, i jo mire per la música, per la dansa, per la pintura i fins i tot fruesc de la lectura de Petrarca i he tingut, ara i adés, l'atreuiment d'assajar el seu art. També els meus fills han estat educats en l'amor a les lletres i a les arts, i en l'estima al nostre idioma, com s'escau a la seua condició i noblesa d'esperit.

ALEXANDRE VI

---

1. Text extret del *Dietari d'Alexandre VI*. L'al·lusió al seu «atreuiment» d'assajar l'art de Petrarca és el que feia esperar l'aparició d'uns textos poètics que, per fi, tenim al nostre abast.

TRÍPTIC POÈTIC BORGIA

Alexandre VI

Alexandre VI (1431-1503) va nèixer a Xàtiva, fill de Jofré de Borja i d'Isabel de Borja. El seu oncle Alfons de Borja, que va ser papa amb el nom de Calixt III, el va ajudar en la seua carrera eclesiàstica per a la qual estava especialment dotat. Després d'anys de formació, especialment en dret canònic, el va elevar a la condició de cardenal i de vicescancer de l'Església, càrrec que va desenvolupar brillantment fins al seu nomenament com a papa, l'11 d'agost de 1492. A Xàtiva i València es van organitzar tota classe de celebracions en arribar la notícia.

La tradició de fer respectar els drets eclesiàstics en front del poder dels senyors italians va estar molt present durant el seu regnat. Va crear la Lliga Santa per mantenir l'equilibri italià i parar les pretensions de Carles VIII de França, sempre amb l'objectiu de reforçar la independència i el poder de l'Església. Òbviament, va haver de navegar contra els Colonna, els Orsini, els Sforza o els Della Rovere.

Els estats italians i Roma eren el centre d'Europa i cap allí miraven tots els estats moderns occidentals, especialment la monarquia hispànica i la francesa, desitjoses de conquerir Nàpols o Milà. Primer amb Carles VIII, després amb Lluís XII d'una banda, i sempre amb Ferran el Catòlic d'una altra, va haver de mantenir un conflictiu equilibri en què s'entrecruaven els interessos de les volubles famílies italianes.

Per tal d'aconseguir aquest difícil equilibri i engrandir el poder de l'Església i de la família Borja, Alexandre VI no va dubtar a practicar una interessada política d'aliances matrimonials amb els seus fills.

CANÇÓ DE LES PARAULES

I

D'uns dies ençà
ha estat un joc de memòria,
com dormir boca per amunt,
viure de memòria,
com saber-se la lliçó,
de memòria.
Insistien, nítids i desperts,
els records d'un àmbit persistent:
allò que ens lliga, al capdavant,
a la soca gran d'una figuera,
a un camí esborrat per l'aigua,
al temps dels anys madurs
d'oliveres i magranes,
de figues seques al canyís
i màrfegues de pallocs
d'un impossible silenci.

II

Les paraules són
com les formigues atrapades
davall un vidre d'augment
contra la terra ardida.

Les paraules són
com les vespes, que corren,
piquen i volen enfurides,
i ens porten el gust agredolç
d'un món perdut per sempre,
que presidia el somriure lleuger
del pare de tota la família.

III

Era un somriure dur,
d'amargues absències,
d'atàviques autoritats,
d'heroiques gestes,
que ara sols són gestos
i resten allunyats
—rondalla domèstica—
de ser una llegenda.
Però ompliren un dia
les nostres quimeres
de benaurades mentides,
de mans entrellaçades
i d'una tendència amarga
al desestiment.

IV

Em vénen les paraules
com pedres xicotetes,
assuavides per l'aigua,
a colpejar-me les dents.
I dic terrat perdut,
reblit d'un sol emmidonat,
i dic el nom del poble,
i a la taula i al llit
al primer crit!
I dic tercer toc
al campanar veí,
que ens diu les hores
i qui naix,
i qui es casa,
i qui es mor...

V

Sempre les paraules,
com cigales d'estiu,
com les ametles amargues,
em baten el cervell
fins que em vencen i caic
en l'afany immediat,
que cada dia ens duu.

Amb La cançó de les paraules, datada l'any 1472, Roderic de Borja recorda amb la infantesa un món rural que esdevé idíl·lic. Eren vespres del viatge que va fer com a legat papal a València i Castella. Lògicament havia de visitar Xàtiva, la seua ciutat natal, d'on havia eixit als deu anys.